

KIRŞEHİR CACABEY MEDRESESİ VE ONARIMLARI*

Arş. Gör. Zeynep İNAN OCAK**

Yrd. Doç. Dr. Gülsün TANYELİ***

Öz

Anıtsal yapılarda bakım onarım çalışmaları, vakfın sürdürülebilirliği ve bugünkü koruma anlayışında kültür mirası olarak gelecek nesillere aktarılması amacıyla önem taşımaktadır. Bugün koruma eylemleri olarak bahsedeceğimiz restorasyon uygulamalarındaki amaç, yapının özgün değerleri ile birlikte korunmasıdır. Kültür varlıklarının mimari ve yapım tekniği özelliklerinin yanında geçirdiği onarımlar sonrası oluşan ve bileşen olarak değerlendirilen tarihsel katmanları da yapının özgün değerleri arasında sayılabilir. Günümüzde bir kültür varlığının Dünya Miras Listesine girebilmesi için özgünlük ve bütünlük ölçütleri, üstün evrensel değerlerle birlikte sorgulanmaktadır. Bu çalışmanın konusu, Dünya Mirası geçici listesinde yer alan 'Anadolu Selçuklu Medreselerinden Cacabey Medresesi'nin geçirdiği onarımlar olarak seçilmiştir. Yapının tarihsel süreci araştırılmış, geçirdiği onarımlar sonrası yapının durumu değerlendirilmiştir. Özgün değerleri ile birlikte yapının geçici listedeki yeri dikkate alınarak koruma durumu ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Koruma, Selçuklu Mimarisi, Cacabey Medresesi, Kırşehir.

Kırşehir Cacabey Madrasah and Restorations

Abstract

The monuments have been conserved in order to sustain of waqf or to hand down the next generations as cultural heritage after Turkish Republic was founded. International conservation approach, the aim of the restoration is to preserve the monument with its authentic significance. The authenticity is not only the architectural properties but also its historical process are the layers of monument as component. If these components are conserved, the monument can be included on the World Heritage List. Cacabey Madrasah in World Heritage tentative list is selected as subject of this work. It is built in 1272 in Kırşehir province. The monument was restored in several times. In this study the historical process of madrasah is researched and the last situations after restorations are discussed.

Keywords: Conservation, Seljuks Madrasahs, Cacabey Madrasah, Kırşehir.

* Bu çalışma, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Restorasyon Programı'nda; Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli danışmanlığında yürütülen 'Orta Çağ Anıtsal Yapıları ve 20.-21.yy Onarımları' adlı doktora çalışmasının bir bölümünden hazırlanmıştır.

** İTÜ FBE Restorasyon Programı Doktora Öğrencisi, zeynepinan@gmail.com

*** İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü.

1. Giriş

Cumhuriyet Dönemi koruma çalışmalarının, Osmanlı altyapısının üzerine gelmiş bir sistem ile başladığını söylesek de, anlayış olarak bu iki dönem için çok net bir farklılık söz konusudur. Osmanlı döneminde vakfiyelerin gereği ile 'ata yadigarı' olarak görülen eski eserlerin tamir ve tadilatları yapılırken; Cumhuriyet Dönemi'nde artık eski eserler kültürel bir söylem ile anılacak ve 'koruma' çalışmaları yürütülecektir. Kuşkusuz eski eser veya kültür varlığı olarak betimlenen anıtlar için yürütülen koruma uygulamaları da farklı gerçekleşmiştir.

Bugün gelinen son nokta; sürekli değişim içerisinde olan koruma eylemlerinde özgünlük ve bütünlük kavramlarının da korunması üzerinedir. Özgünlük ve bütünlük bir değer olup; korunması gereken mirasın bu değerlere sahip olması beklenir. Özgünlük, 'tasarım ve biçimi, malzeme ve nesneyi, kullanım ve işlevi, gelenek ve teknikleri, konum ve yerleşimi, ruh ve anlatımı, ilk tasarım ve tarihsel evrimi'(Nara Özgünlük Bildirgesi, 1994, md:13) içeren kaynaklara bağlıdır. Tarihsel evrim yani 'ilk yapımından günümüze yapıların bünyesinde yer alan ve yapının kimliğini oluşturan tarihsel katmanlar' da (ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi 2013, 3) bir bileşen olarak mimari mirasın özgünlüğünün birer bileşenini oluşturur.

Günümüzde Dünya Miras Listesi'ne girebilmek için aranan koşullardan üstün evrensel değer ile birlikte özgünlük ve bütünlük kavramları da anılacaktır. Bu kriterleri yerine getirdiğini düşünerek UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer alan kültür varlıklarımıza bakıldığı zaman listeye giren ve geçici listede yer alan birçok Orta Çağ anıtsal yapısı bulunmaktadır. Bunlardan geçici listeye 2014 yılında giren 'Anadolu Selçuklu Medreseleri' olarak tanımlanmış yapı gruplarıdır. Bu tema ile Erzurum, Sivas, Kayseri, Konya ve Kırşehir'de yer alan medreseler için çalışma başlatılmıştır. Bu grup içerisinde yer alan Kırşehir Cacabey Medresesi, 'kapalı medreseler içinde karmaşık işlevli, iki katlı ve plan tasarımı açısından ortaçağın en gelişmiş mimari tasarım örneklerinden biridir' (Kuban, 2008, 183). Yapının mimari özelliklerinden yola çıkılarak medresenin gözlem amaçlı kullanıldığı söylenmektedir ancak bu kullanımla ilgili herhangi yazılı bir kaynak günümüze ulaşmamıştır. Medresenin üstü açık kubbesi, özgün minaresi ve iç avlusunda yer alan kuyusu ile Anadolu medreseleri içinde ayrı bir önemi vardır.

Kuşkusuz 1271 tarihinde yapılmış bu medresenin günümüze ulaşmasını sağlayan, gördüğü bakım onarımlardır. Elde edilen arşiv kayıtlarından öğrendiğimiz üzere Osmanlı egemenliği altında onarılmış medresenin; Cumhuriyet döneminde de tarihi eser, miras olarak koruma çalışmaları sürdürülmüştür. 21.yy da uluslararası normları kıstas alan ülkemizin koruma anlayışında yapı en son 2008'de kapsamlı restorasyon geçirmiştir.

Bu çalışmada Dünya Miras Listesi'ne girmeye aday bir kültür varlığı olarak Cacabey Medresesi'nin tüm bu sürecin sonunda koruma değerlerinin ne

durumda olduğu sorgulanmış; özgünlük ve bütünlük kavramları bağlamında değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada ilk olarak kullanılan kaynaklar tanıtılmıştır. Ardından medresenin kısaca mimari tanımı yapılmıştır. Kayıtlardan öğrenilen bakım ve onarımlar kronolojik sırayla 'Onarımlar' başlığı altında anlatılmıştır. Geçirdiği onarımlar sonrası yapıda gerçekleşen değişimler 'Değerlendirme' bölümünde anlatılmış; eleştiriler günümüz koruma kurumu yaklaşımı kriter alınarak yapılmıştır. Anadolu Orta Çağ yapılarından biri olan Kırşehir Cacabey Medresesi örneği ve bu grupta yer alan diğer kültür varlıklarımız için olması gereken koruma yaklaşımı önerisi ile çalışma sonlandırılmıştır.

2. Cacabey Medresesi'ne İlişkin Belgeler - Çalışmalar

Cacabey Medresesi'nin özgün vakfiyesinin günümüze ulaşmasına rağmen Selçuklu dönemiyle ilgili veriler sınırlıdır. Günümüzde yapının gözlemevi olarak kullanımı konusu ile ilgili ise elimizde yazılı bir belge yoktur.

Geçirdiği bakım onarımları ile ilgili olarak Osmanlı kayıtları için Başbakanlık Osmanlı Arşivinde (BOA) araştırma yapılmıştır. 19.yy a ait üç tarihe kayıtlı onarım yazışma belgesi bulunmuştur. Bunun dışında elde edilen belgeler genellikle medreseye müderris tayini ve değişimleri ile ilgilidir. Bu belgelerden de cami olarak işlevi değiştirilen yapının medrese olarak ne zamana kadar kullanıldığı ile ilgili süreci öğrenilmiştir.

Andreas David Mordtmann¹'in 1850-59 yılları arasında gerçekleştirdiği Anadolu Gezisinde Kırşehir gözlemleri medrese ile ilgili bilgi vermesinden ötürü araştırmada önemli bir kaynaktır. Ayrıca Kırşehir'in sancak olarak bağlı olduğu Ankara vilayetinin salnameleri de araştırmada yararlandığımız önemli tarihi kaynaklardır. 1907 tarihli salnamede medresenin fotoğrafı da yer almaktadır.

Cumhuriyet dönemi onarımları ile ilgili olarak da Kırşehir'in bağlı olduğu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları (KVKBK), Vakıflar Genel ve Bölge Müdürlüğü arşivlerinden yararlanılmıştır. Ancak bu kurumların arşivlerinde özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki onarımlara ait kayıtlara rastlanılmamıştır. Yapının 1950'ye kadarki durumu Başbakanlık Cumhuriyet Arşivlerinde (BCA) bulunan onarım hakkındaki yazışmalardan öğrenilmiştir. Halit Çal'ın 1990'da tamamladığı Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Eski Eser Politikası adlı doktora tezinde yer alan yıllara göre sıraladığı Eski Eser Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yaptığı onarımların listelerinde Cacabey Medresesi taranmış; hangi yıllarda onarım gördüğü öğrenilmiştir. Bu listelerde yer alan 1960 onarımını yürüten mimarın Ali Saim Ülgen olması

¹ Mordtmann, A.D.; Anatolien : Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859) , Hannover Orientbuchhandlung H. Lafaire, 1925. İlgili bölümün çevirisi için A. Temir'in kitabından yararlanılmıştır (Temir, 1959, s.12)

sebebiyle SALT arşivinden de çıkan belgeler tamamlayıcı olmuştur. Yapının ilk belgelemesini yapan Ali Saim Ülgen hem yapının fotoğraf ve çizimlerini paylaşmış hem de durumu ile ilgili bilgileri, 1942 tarihli Vakıflar Dergisi'nde yayınlamıştır. 1947'de Aydın Sayılı ve Walter Ruben'in yürüttüğü Cacabey Medresesi rasat kuyusu araştırma kazısı raporu TTK Belleten'inde yayınlanmış olmasının yanısıra Cumhuriyet Arşivlerinde de karşılaşılmıştır. Aynı araştırmacı, Hindolog Ruben'in "Kırşehir'in Dikkatimizi Çeken Sanat Abideleri" adlı çalışması TTK Belleten'in 1947 yayınında basılmıştır.

Cacabey Medresesi ile ilgili literatür araştırmasında özellikle kayıtlı olduğu vakfiyesi birçok defa araştırma konusu olarak seçilmiştir. İlk olarak Cacabey Medresesi'nin vakfiyeleri Ahmet Temir tarafından TTK yayınlarında yer verdiği 'Kırşehir Emiri Caca oğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi (1959)' yayınında kapsamlı olarak anlatılmıştır. İki yüzün üzerinde yapıdan bahsedilen vakfiyeler ile alakalı Zafer Bayburtoğlu (1995) 'Caca oğlu Nureddin'in Vakfiyesi'nde adı geçen yapılar' çalışmasını hazırlamıştır. Aynur Durukan (1997) 'Anadolu Selçuklu Sanatı Açısından Vakfiyelerin Önemi' adlı yayınında Cacabey Vakfiyelerine genişçe yer vermiştir.

Cacabey Medresesi'nin kitabelerinin Türkçe tercümesi Halim Baki Kunter'in Vakıflar Dergisi'nde yer alan 'Kitabelerimiz' (1942) makalesinde yayınlanmıştır. Ayrıca Hasan Fehmi Turgal'ın "Kırşehir'de Bir İlhani Kitabesi" başlığıyla hazırladığı 1937 tarihli çalışması vardır. Walter Hinz, ortaçağ sosyal ve ekonomik tarihi ile ilgili verdiği bilgiler kapsamında yorumladığı kitabelerde Cacabey Medresesi'nde yer alan İlhanlılara atfedilen Farsça kitabesine de yer vermiştir. Kitabenin 1330'da İlhan Ebu Said (1316-35) zamanında yapıldığı öne sürülmektedir. Yazarın Almanca ve Türkçe çevirisi olan çalışması 'Ortaçağ Yakın Şarkına aid vergi kitabeleri' adıyla TTK Belleten 1949 yılındaki 13. cildinde yayınlanmıştır.

Cevat Hakkı Tarım'ın ' Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar'(1938) kitabı en erken tarihli çalışma olarak araştırmalarımız için önemlidir. Bunun dışında birçok defa Kırşehir tarihi araştırmalarında Cacabey Medresesi'ne değinilmiştir. Ayrıca önemli bir Selçuklu medresesi olarak gözlem evi tanımlarından ötürü mimari ve sanat tarihi araştırmalarında yer bulmuştur. Aptullah Kuran'ın, Metin Sözen'in medreseler üzerine yayınlardın da Cacabey Medresesi ile ilgili bilgiler aktarılmıştır

3. Kırşehir Cacabey Medresesi

Bugün cami olarak kullanılan ve anılan Cacabey Medresesi, Selçuk hükümdarlarından Gıyaseddin Keyhüsrev b. Kılıç Arslan zamanında Kırşehir'de valilik yapmış olan Nureddin Cibril b. Cacabey tarafından inşa ettirilmiştir (Ülgen, 1942, 254). Yapının kayıtlı olduğu vakfın Arapça ve Moğolca

olmak üzere iki dilde yazılmış olan 1272 tarihli üç nüshalı vakfiyesi² günümüze ulaşmıştır. Caca Bey'in İskilip'te yaptırdığı medrese ilk nüshada, Kırşehir'de yaptırdığı medrese ise diğer nüshalarda yer almaktadır (Temir, 1959). Vakfiyesindeki anlatımdan '*kesinlikle medrese olarak planlandığı*' (Ağır, 1992, s.59) anlaşılmaktadır. Medrese ile birlikte yapılan başka yapılar da tanımlanmaktadır. Vakfiyesinde geçen yapılar şöyledir:

"Kırşehir'de:1 medrese, vakıf tarafından yaptırılmıştır. 1 Mescid (aynı medrese yanında)/ 1 Hanıkah/ 1 zaviye/ 1 Mektep / 1 Dar el-Suleha/ 1 Türbe(Vakıf tarafından kendisi için yaptırılmıştır)/ 1 Türbe(Vâkıfın kız kardeşine aittir)"(Temir, 1959, s.11).

Yapının sülüs yazı Arapça kitabesi, giriş (kuzey) cephesinde taç kapı kemerinin üzerinde yer almaktadır. Ayrıca ıraz şeklinde yazılmış Farsça kitabeleri de taç kapı üzerinde bulunmaktadır. İlhanlılar zamanında Kırşehir kentinde kaldırılan vergilerden bahseden kitabelerin³ 1330 senesine ait olacağı düşünülmektedir (Hinz, 1949, s. 778) .

Medresenin rasathane olması ile ilgili yazılı bir belge günümüze ulaşmamıştır. Rivayetler doğrultusunda yapının gözlem evi olarak kullanıldığı öne sürülmektedir. Vakfiyesinde ve kitabelerinde de bu bilgi paylaşılmamıştır. Cevat Hakkı Tarım(1938) konu ile ilgili olarak '*kitabesinde yer alan "medrese⁴" kelimesinden burasının medrese olduğu ve minaresinin vaziyetinden ise rasat kulesi olduğu anlaşılmaktadır*'(s. 61) demektedir. Bu konu ile ilgili en net söylem 1909 M./ 1325 H. Ankara salnamesinde '*zemininde bir kuyu bulunduğu ve evvelki kubbenin vasatında bir fetha mevcut idiği söylenmekte olduğundan sabit bir "teodolit" vazifesi ifa edebilecek olan mezkûr kubbe ve fetha kevakinin nisfın-nehardan müruru anı zapt olunduğu ve şimdi minare olarak kullanılan kulenin bir rasat kulesi olması varidi hatur olur*' ifadesidir(Salname-i Vilayet-i Ankara, 1907, s. 257-8).

İşlevi konusunda kaynak sıkıntısı olması bir yana yapı, bir medrese olarak orta çağ anıtlarının karakteristik mimari özelliklerine sahiptir. Kuban(2008), Cacabey Medresesi için '*kapalı medreseler içinde karmaşık işlevli, iki katlı ve plan tasarımı açısından ortaçağın en gelişmiş mimari tasarım örneklerinden biri*'(sy.183) olarak bahsetmektedir. Kare formundaki planın üçüncü boyuta geçişi farklı form ve seviyelerde tasarlanmış; yapıyı mimari olarak farklı kılmıştır. Yapıya

² Arapça kısmı tarih 20 Şevval 670 h. / 20 Mayıs 1272; Moğolca kısmı ise 22 Mayıs 1272 yazılmıştır. Vakfiyeler için ayrıntılı bilgi için Temir, 1959

³ 1- Hükümdarın -Allah devletini devam ettirsin- adaletinin en parlak tesirleri bütün tebası üzerine yayıldığı için şahna vergisi, tabkar, yani yapı malzemesi mükellefiyeti ve bunun gibi sabun ve küçe(sokak) resimlerinin kalkması emredildi. 2- Cihanın itaat ettiği emrine uygun olarak bu fena yükler tamamıyla ilga edilmiş bilinmelidir. Bundan dolayı devlet-i kahiresi günlerini devamı için dualar fazlalaştırılmalıdır. Bundan sonra her kim ki bu yükleri tekrar vaz'der veyahut vaz'etmeğe çalışırsa Allah'ın lanet, hiddet ve gazabı ona rastlasın. 3- Aynı şekilde keten ekme tamgası ve açıcılık vergisi 4- kaldırılmıştır. (Hinz,W., "Ortaçağ Yakın Şarkına Ait Vergi Kitabeleri", TTK Belleten, xıı/52 (1949), s. 778-780.) 779

⁴ Arapça olarak medrese yazılmıştır.

giriş, kuzey cepheden hem kütle hareketi ve yüksekliği ile hem de taş almaşıklıkla ile özelleşmiş bir taş kapıdan yapılmaktadır (Fot. 1). Yine giriş cephesinin doğu köşesinde ayrı bir türbe gibi algılanan kümbet yer almaktadır (Fot. 2). Dıştan bağımsız gibi görünen türbeye ulaşım, medrese içinden sağlanmaktadır. Medresenin güney (arka) cephesinde yapıdan bağımsız minaresi konumlanmıştır. Taş kare kaide üzerinde yükselen minare, dairesel formuyla 23 metreye kadar yükselmektedir. Tuğladan olan gövdesinde mavi sırlı çinilerle bezemeler oluşturulmuştur.

Yapının özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşmış payandaları farklı formlarda dış duvar örgülerinde yer almaktadır. Yine medresenin ortasında 'opaion' (Kuban, 2008, 183) olan kubbesi ve kubbenin izdüşümünde yer alan yaklaşık 3,5 metre derinliğindeki kuyusu bulunmaktadır (Fot. 4). İç mekânda orta kubbenin etrafında dizili eyvanlar ayrıca kibleye yönelmiş ve 50 santimlik bir seki üzerinde yükseltilmiş ana eyvan yer almaktadır. Cami olarak kullanılan yapının mihrap ve minberi bu eyvanda bulunmaktadır. Yapının ilginç detaylarından biri olan koni ve küre biçimlerin üst üste gelmesiyle oluşturulan sütunçeler de yine mihrap eyvanının doğu, batı duvarlarında yer almaktadır.

Medresenin plan kurgusunda hücreleri farklı büyüklüklerde olduğundan eş olmayan tonoz açıklık ve yükseklikleri ile kapanmışlardır. İki katlı olan medresenin üst katına ulaşım, zemin kat girişinin hemen batı yönündeki en yakın hücrede yer alan merdivenlerden sağlanmaktadır (Fot. 6). Medrese avlu kotundan yedi metre yukarıda yer alan bu katta sadece ulaşımın sağlandığı hücre ile girişin yapıldığı eyvanın üstü mekân olarak kullanılabilir. Bu kot seviyesi, diğer mekânların üst örtülerine denk gelmektedir. Yapının damına yine bu katta yer alan bir kapıdan geçilmektedir. Üst örtüde genel olarak iç mekândaki geçişler okunabilmektedir. 1960 onarımında yapının üst örtüsünde değişimler yapılmıştır. Bu onarım öncesinde de üstü açık kubbenin kapatıldığı eski fotoğraflarında görülmektedir. Bugün de kubbenin tepesi metal strüktürlü cam yüzeylerle kapatılmıştır. Kubbenin dış yüzeyi ise sıvanmıştır.

Günümüzde meydan düzenlemesi projesi ile kent meydanı niteliğinde bir alanın en güney ucunda ve en alt kotunda yer almaktadır. Meydanın yeraltı mekân kullanımı sebebiyle yapı çevresindeki kot seviyesinden aşağıda kalmış; bu da görünümünü etkilemiştir (Fot. 5). Medrese kuzey yönünde meydan kotunun sekiz metre; güney yönündeki yol kotunun da 3 metre aşağısında yer almaktadır.

4. Cacabey Medresesi'nin Geçirdiği Onarımlar

Cacabey Medresesi'nin yapıldığı dönemde ve eğitim verdiği yıllarda (13.yy'ın son çeyreği) Anadolu Selçuklu topraklarında Konya'da Sultaniye, İnce Minareli; Sivas'ta Gök Medrese, Buruciye ve Çifte Minareli Medrese; Kayseri'de Sahibiye ve Çifteler gibi medreseler de bulunmaktaydı. Diğer medreseler gibi bu yapı vakıfla yönetiliyordu. Vakfiyesinde 24 tane öğrencinin eğitim göreceği;

bunlara verilecek burslar ve görevlilerin maaşları yazmaktadır. Bazı Selçuklu medrese vakfiyelerinde⁵ yer alan yapının bakım onarımından sorumlu bir mimar tanımı Cacabey Vakfiesi'nde geçmemektedir. Yapının üzerinde de herhangi bir onarım kitabesi yer almamaktadır. İlk yapımından sonra eklenen İlhanlı kitabesi de onarımla ilgili değildir.

Medresenin Osmanlılara kadarki tarihi faaliyeti ile ilgili bilgi çok sınırlıdır. Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde Kırşehir Cacabey Medresesi ile ilgili yürütülen çalışmalarda ulaşılabilen ilk kayıt⁶ 1696 M. / 1107 H. yılına aittir. Evraka göre medresenin müderrisi vefat etmiştir ve yeni müderrisin atanması gerekmektedir. 1700lerde çeşitli zamanlarda⁷ bu gibi sebeplerle medreseye müderris ve hatip atamaları yapılmıştır. Bu kayıtlardan anlaşılıyor ki medrese özgün işlevinde kullanılmaktadır. Ancak 1858 yılında Kırşehir'den geçen A.D. Mordtmann yapının mühimmat ambarı (waffendepot) olarak kullanıldığını belirtmekte (Temir, 1959, s.12) ve yazısında medreseyi de tariflemektedir:

*'Kırşehir'de Selçuk devrinden kalma birçok anıt vardır, mesela: Birinci meydanın ortasında binalardan mükerrer bir blok, bunun ön tarafında bir medrese ile bir türbeye ait giriş kapısı vardır. Medresenin üzerindeki yazıtta, Irak ve Acem Sultanı, İslam ve Müslümanların yardımcıları, sultanlar sultanı ebi-lfetih Gıyaseddin, 691 (1292) yılından vakıf olarak gösterilmiştir. Türbede de bir yazıt vardır, fakat üzeri örülmüştür. Arka tarafta, tuğladan yapılmış ve mavi çini ile süslü minare ile birlikte bir cami vardır, minarenin ucu kopmuştur. Türkiye'nin bugünkü askeri idaresinde Kırşehir bir asker toplama merkezi teşkil ettiğinden, bunlar hepsi de silah deposu olarak kullanılmaktadır'*⁸

Mordtmann'ın bahsettiği cami olarak belirttiği yapının varlığı tartışmalıdır. Ayrıca kayıtlarda yalnız medrese olarak bahsedilirken; M.1871/ H. 1288 tarihli arşiv belgesinde⁹ *'Kaza-yı Kırşehir sancağında vakı'* Cacabey Cami-i Şerifi ve minaresi ile ittisalinde bulunan medrese -i şerif harab olduğundan...⁹ şeklinde bir anlarım söz konusudur. Ancak bugün medresenin arkasında sadece minare yer almaktadır. Yapının 1940'lı yıllardaki fotoğraflarında da böyle bir yapı görülmemektedir. Cacabey Medresesi'ni de kapsayan meydan düzenleme projesinin çalışmalarında böyle bir yapı kalıntısına rastlanıldığı bilinmemekle beraber; kayıtlarda bilgisi yer almamaktadır.

1871 tarihli belgeden anlaşılıyor ki medrese yapısı iyi durumda değildir. 1858 yılında Mordtmann mühimmat ambarı olarak kullanıldığında bahsettiği Cacabey Medresesi'nin harap hale gelmesiyle özgün işlevini kaybettiğini anlamaktayız. Artık müderris ataması ile ilgili kayıtlar olmayacak hatta 1868 M./ 15 Ca 1285 H. tarihli belgeden 'medrese vakfı müderris cihetinin ferağ ve

⁵ Sahip Ata Fahreddin'in Konya ve Sivas yapıları için oluşturulan vakfiyelerinde ücretler belirlenen çalışanları tayin edilmiştir. Bunlardan biri de mimardır.

⁶ BOA Dosya: 41, Gömlek no: 4032 Fon Kodu: AE.SMST.II.

⁷ 1702, 1707, 1757, 1758, 1786 yıllarında müderris ve hatip atamaları gerçekleştirilmiştir.

⁸ Çeviri: Ahmet temir, 1959 sy. 12

⁹ BOA Dosya no: 640 Gömlek no:44572 Fon kodu: İ. DH..

tevcih¹⁰ olduğu öğrenilmiştir. 7 Kasım 1871 M./ 23 Ş. 1288 H. tarihli belgede 'harap olan medrese' için Evkafın onarım yapması istenmiştir. Buna merkezden ne cevap gelmiştir; bilinmemektedir. Ancak 31 Ekim 1899 M./ 25 Ca 1317 H. tarihli belgede¹¹ Kırşehir Caca Cami-i Şerif için keşif yapılmış 1871 'deki isteğe cevap verilebilmiştir. Bir sonraki yılda tamir masraflarının nasıl karşılanacağı açıklanmıştır (Kırşehir kasabasında bulunan Caca Cami-i Şeirifi'nin lüzum-ı tamiriyle masarfinin suret-i mahsubu - Evkaf 6)¹².

Bu süreci 1909 M./ 1325 H. Ankara Salnamesinde Cacabey Medresesi ile ilgili anlatılan kısımdan net bir şekilde öğrenmekteyiz:

'Burası edvarı Selçukiye ye ait bir medresei fünun harabesi olduğu halde ahiren camii şerif haline ifrağ edilmiş, elsine-i umumiyede: Cace Bey camii diye maruf bulunmuşise de binayı atıkı mezkûrun bir medrese olduğu kati'idir...'(s. 258). Mordtmann'ın aktarımı ve onarımla ilgili arşiv belgeleri dikkate alındığında medresenin farklı işlevlerde kullanıldığı ancak son onarımında camiye çevrilerek kullanılmaya devam edildiğini anlamaktayız. Salnamedeki açıklamalardan 1909'dan önceki bir müdahalede kuyusunun kapatıldığı anlaşılmaktadır. Bu tarih salnamenin yazıldığı tarihe yakın olan 1900 onarımı ve ya öncesi de olabilir. Ancak bu onarımın sayesinde Osmanlı'nın son dönemindeki bakımsız süreci yeni onarım görmüş bir yapı olarak atlatan Cacabey Medresesi'nin çok şanslı olduğunu söyleyebiliriz. Salnamede (1909) yer alan fotoğrafında yapının onarım sonrası durumu görülmektedir. Kubbesi üzerinde çatı kontrüksiyon yer almakta ayrıca 1940'lara ulaşamamış külahı ile birlikte görülmektedir (Fot. 7).

Cumhuriyetin ilk yılları, Osmanlı sonrası uzun süren bakımsızlıkla harap hale gelen eski eserler için artık faaliyet zamanıdır. Bu dönemde 'Acilen Tamiri iktiza Eden Tarihi Binalar Listesi' (1933) oluşturularak Anadolu anıtlarının onarımları başlatılmıştır. Bu furyada Kırşehir ili de yer alırken; listeye girecek olan yapı sadece Aşık Paşa Türbesi'dir (Eldem, 1933, sy.15). Bilinen en son onarımdan 30 sene sonra Cacabey Medresesi'nin listede yer almayışını, yapının bu tarihlerde iyi durumda olduğunu sayarak yorumlayabiliriz. Ancak 19 Nisan 1938 günü Kırşehir'de büyük bir deprem¹³ sonucunda can ve mal kayıpları yaşanmış; bu depremden Cacabey Cami de etkilenmiş ve minaresinde hasar meydana gelmiştir. Onarım için 1939'da dönemin valisi Mithat Saylam'ın girişimleri ile Vakıflar tarafından 68 bin liralık keşif hazırlanmıştır¹⁴. Ancak vali

¹⁰ BOA Dosya:37, Gömlek no:1833 Fon Kodu: C..MF.

¹¹ BOA Dosya:1379, Gömlek no:103409 Fon Kodu: BEO

¹² BOA Dosya: 149, Gömlek no:44 Fon Kodu: ŞD.

¹³ Yaşanan büyük deprem 160 can kaybı olmuş, 4066 yapı hasar görmüştür.

Kaynak: <http://web.archive.org/web/20131029015139/http://www.koeri.boun.edu.tr:80/sismo/>

¹⁴ Bu onarım bilgisinin herhangi bir kaydına rastlanılmamıştır. Onarım ile bilgileri 1945 tarihli belgeden öğrenmekteyiz.(BCA, 490 1 0 0, 2011,1)

değişimi sonrası takipsizlik yaşanmış ve onarım gerçekleşmemiştir. Keşif evrakı da Vakıflar İdaresi İnşaat Müdürlüğü dosyasında kalmıştır.

Deprem sonrası yapının durumunu Ali Saim Ülgen'den öğrenmekteyiz. Ülgen (1942), bahsederken cami dese de 'esas medresedir' (s.254) diyerek anlattığı yapı ile ilgili olarak 'toprağa gömülmüş takkapısı' olduğu 'binanın üstündeki sıva tabakası bozulduğundan ve az meyilli yerlere yapılmış olan toprak dam tamir edilmediğinden kubbeleri otlar kaplamış ve abide harap olmağa' başladığı bilgilerini vermekte ve 'bu mühim eserin tamamen imarını' (sy. 255) temenni etmektedir. Dipnot olarak '1941 yılı yazında damın vaziyeti ıslah edilmiştir' (sy.255) bilgisi paylaşıldığı yayınının sonunda yapının plan, cephe ve kesitlerinin yer aldığı çizimleri ve tahminen uygulama sonrası çekilen fotoğrafları¹⁵ vardır (Fot. 8, 11).

Vakıflar bünyesinde yapılmış olması gereken bu basit onarımın yazılı bir belgesi bulunmamakla beraber Ülgen'in dam ıslahı bahsi dışında başka bir müdahale olup olmadığı da bilinmemektedir. Ayrıca Halit Çal'ın yayınladığı listelerde de 1941-51 yılları arasında gerçekleşen onarım kayıtları olmadığından Cacabey Medresesi'nin 1941 yılında gördüğü müdahale ile ilgili bilgimiz sadece Ülgen'in yayını ile sınırlı kalmıştır. Ancak yapılan müdahale yeterli gelmeyecektir ki 1945¹⁶ yılında yapının acilen onarımı istenmiştir. 27.04.1945 gün 168-2 sayılı CHP İl İdare Kurulu Başkanı Rüşdü Yurdakul'un Genel Sekreterliğe hitaben yazısında¹⁷ 1939 yılında Vali Mithat Saylam teşebbüsü ile hazırlanan onarım keşfinin hazırda olduğunu söylemekte ve onarım yapılmasını şöyle dile getirmektedir:

'Vakıflar Genel Müdürlüğünde bu gibi değerli eserlerin onarılması için maliye bakanlığından alınacak bir kısımla birlikte altı yüz bin liralık bir tahsisat bulunduğunu ve bu tahsisattan bir kısmının ayrılması kabil olacağını... Partimizin ana yollarından biri de bu gibi değerli eski eserlerin muhafazası ve harabiden kurtulması olduğunu... bu paha biçilmez varlığın bütün harap olmasına ve bu suretle daha çok para harcanmasına meydan kalmamak üzere bu yıl dağılacak paradan bizim eski eserimizin değeri itibarıyla başda gelmekliğimiz için ...'

Aynı yıl bu istek Genel Sekreterlik üzerinden Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne iletilmiştir. Ancak Vakıflar 'cami ve minarenin tamiri için bu sene ödenek ayrılması mümkün olmayacağı'¹⁸ ifadesine yer vermiş, olumsuz karar almıştır.

Yapı ile ilgili gelişmeler 1947 yılında da devam etmektedir. Özgün işlevinin medrese olduğu 'gerek kapı üzerindeki kitabeden, gerekse binanın mimari tarzından sarıh olarak' (Sayılı, Ruben, 1947, s.673) anlaşılmasına rağmen astronomi öğretiminin yapılıp yapılmadığı konusu yapıda bir araştırma kazısına

¹⁵ Islah edilen olarak bahsettiği damların resimlerde iyi bir şekilde görünmesinden bu tahminde bulunulmuştur.

¹⁶ BCA Fon no: 490.01. kutu no: 2011.1.1.

¹⁷ Bu belgede 3 adet de fotoğraf olduğu belirtilmiş ancak arşivde eki bulunamamıştır.

¹⁸ BCA, Fon no: 490 1 0 0, kutu no: 2011, 1

vesile olmuş ve bu konu ile ilgili bilgi toplanılmasını sağlamıştır. 4 Temmuz 1947 günü Dr. Aydın Sayılı ve Dr. Walter Ruben, Cacabey Medresesi'nin orta avlusunda araştırma kazısını yürütmüş ve raporlarını TTK Belleten sayısında yayınlanmışlardır. Araştırmacıların kazı yaptığı tarihte kuyu açıkta değildir. Ülgen'in (1942) çizimlerine bakıldığı zaman medreseye girildikten sonra döşeme seviyesi mihrap eyvanına kadar düz devam etmektedir. İç mekân fotoğraflarında da yer döşemesinde bir açıklık olmadığı görülmektedir. Kuyunun varlığına dair bilgiler söz konusudur. Kuyu olduğuna dair yaptıkları ön araştırma bölümünde '*60 yıl kadar imamlık etmiş olduğu söyleyen Ömer Hoca, kubbenin altında eskiden bir kuyu bulunduğunu ve kuyuyu dedesinin körletmiş olduğu*' rivayetinden bahsetmektedirler (Ruben ve Sayılı, 1947 sy.674). Kazı çalışmaları sırasında da kuyunun ve döşemenin doldurulduğu çıkan molozdan anlaşılmıştır (Sayılı ve Ruben, 1947).

Kazı avlu ortasından kubbe altında kuzey-güney aksı yönünde 3x7 metrelik bir alanın döşemesi kaldırılarak yapılmıştır (Fot. 9). Bu tarihteki fotoğraflarına ve Ülgen'in 1941 çizimlerine bakıldığı zaman medreseye girildikten sonra mihrap eyvanına kadar düz döşeme olduğu görülmektedir. Kazıya başlanan kot seviyesi de bugünkü mevcut döşeme seviyesi değil 1941 fotoğraflarında görüldüğü gibi giriş eyvan kotu seviyesinden yapılmıştır. Nitekim tahta döşeme kaldırıldıktan sonra rastladıklarını söyledikleri 15 cm kalınlıktaki sel toprağından bugünkü düşük kotun doldurulduğunu göstermektedir. Araştırmacılar 15 cmlik sel toprağı altında 20 cm kalınlığında taş döşeme ve harcı bulduklarını söylemektedirler. Geldikleri bu seviye de bugünkü kubbe altı avlu döşeme kotuna denk gelmektedir. Kazıya devam ettikçe bulunan taş döşemenin kubbe altında bulunmadığı görülmüş ve bu alanda kazı ilerletilmiştir. Kuyunun kesinliğini bilmeden yaptıkları bu araştırma kazısında '*2 metre derinlikte görülen ve muntazam bir şekilde tertip edilmiş benzeyen taşlar bir kuyu izi şüphesini*' (s. 675) vermiştir. '*Kuyu çapının döşemeden takriben 3 metre derinlikten itibaren genişlediği, ... altı metre derinlikte kuyunun çapı 260 cm olarak tespit edilmiştir*' (s. 677) (Fot. 10). Kuyunun içerisine doldurulan toprağın dolma toprak olduğunu ve kolayca alındığından bahsedilmekte kuyu dışındaki toprağı da ana toprak olarak nitelendirmekte ve bu topraktan farklı olduğu söylenilmektedir. Ayrıca bu dolma toprak içerisinde kuyunun çapının arttığı 3. metreden sonra farklı şekilli taşlar, çan şeklinde küp ve farklı nesnelere bulunmuş; bunların medrese ile ilgili olup olmadığı irdelenmiştir. Altıncı metreden sonra ilk suyun geldiği kazı seviyesi yaklaşık sekiz metre kotunda yapının emniyeti açısından durdurulmuş; tekrar eksi üç metre seviyesine kadar da güvenli bir şekilde doldurularak araştırma sonlandırılmıştır.

Yapılan kazının, yapıya dikkat çekilmesi adına ayrı bir önemi de vardır. Dönemin Kırşehir valisi Cavit Kınay'ın Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne hitaben yazısında¹⁹ 'yabancı uzmanlar tarafından tarihi kıymeti üzerinde durulan'

¹⁹ BCA Tarih :20.10.1948 Sayı : Dosya :K3 Fon Kodu :30..1.0.0 Yer No :117.737..2

diyerek belirttiği çabaları dikkate almış; kubbeleri çökmeden yapıya müdahale edilmesi gerekliliğini dile getirmiştir. Bu istek de yerini bulmuş olacak ki 1951 senesinde yapının fenni şartnamesi hazırlanarak valiliğe gönderilmiştir. Hazırlanan şartnameye göre yapılacak işlemler öncelikle kubbe ile ilgilidir. Mevcut fenerin yıkılması ve yerine yeni fenerin yapılması, kubbenin temizlenmesi, damın loğlanması, kubbe sıvası, alem yapılması ve taş kaplamalar olarak sıraladıkları iş kalemleri ve birim fiyatları yazılmıştır. İkinci bir iş de minare ile ilgili olanlardır. Şerefenin tamiri, korkuluk ve alem yapılması, minare peteği ve serenin yapılması yine hedeflenen işlerden bazılarıdır.

Fenni şartnameye göre hazırlanan onarım çalışmaları Vakıflar tarafından müteahhite verilmiştir. Ancak yapılan işlerden memnuniyetsizlik söz konusu olmuş; müteahhit ile imzalanan sözleşmenin feshi hatta bahsi geçen müteahhite bir daha iş verilmemesi istenmiştir²⁰. Bu sürecin nasıl sonuçlandığı ile ilgili belgemiz yoktur. Ayrıca şartnamede hazırlanan iş kalemlerinin ne kadarının yapıldığı bilinmemektedir. Ancak medrese, müdahale ölçeği ve oranın arttığı 1960'larda Ali Saim Ülgen'in başında olduğu bir uygulama görecektir. Bu onarım, Çal'ın listelerinde yer almaktadır.

Çizelge 1: Cacabey Medresesi 60 onarımları (Halit Çal'ın derlediği onarım listelerinden alınmıştır.)

	Yıl	Yapının Adı	Keşif	İhale	Harcama
1	1959	Cacabey Camisi	0	663,876	663,876
2	1960	Cacabey Camisi	0	281,989	281,989
3	1961	Cacabey Camisi	15,436	12,048	14,698
4	1962	Cacabey Medresesi	0	6,522	6,522

Aynı yıl onarımın başladığını Ali Saim Ülgen'in Kırşehir'deki şantiyeleri ziyaretindeki gözlemlerini yazdığı 20.06.1959 tarihli belgeden²¹ de öğrenmekteyiz. Bu belgede Ülgen, Cacabeyi doğrudan anmamakla birlikte Kırşehir- Hacıbektaş şantiyelerdeki sıkıntılardan bahsetmiş; işlerin kalitesizliğinden; kötü uygulamalardan netice olarak da müteahhitin iş yerine çağırılması ve vekillerin²² şantiyeden uzaklaştırılması için tebligat yapılmasını dile getirmiştir.

²⁰ VGM Arşivi, Kırşehir Cacabey Dosyası, yüksek makama hitaben İnşaat Müdürü Faruk Çeçen'in 8 Ekim 1953 tarihli yazısı.

²¹ SALT online arşiv- TASUDOC0055

²² Faruk Çeçen in 1951 tarihli yazıda şikayet ettiği müteahhit Hasan Erdoğan'dır. 24.06.1959 tarihli raporda Ali Saim Ülgen'in bahsettiği müteahhit Şaban Şahin; vekili olarak idarenin karşısına çıkarttığı isim ise Mustafa Özek'tir. Ancak şantiye mahallinde müteahhit ve ya vekil bulunamamış onların yerine vekilin oğlu İbrahim Özek'e rastlanmıştır.

Cumhuriyet Arşivlerinden elde edilen edilen bir belgede²³ 24 Ağustos 1960 yılında Cacabey Camii onarımına ait ihalenin kabulü kararlaştırılmıştır.

' KARARNAME

Eksiltme ilanı 2490 sayılı 7nci maddesindeki kayıt ve şartlara uygun olmıyarak bulunan Kırşehir'de kain (392.793,10 – üç yüz doksan üç lira on kuruş) keşif bedelli Cacabey Camii onarımına ait ihalenin kabulü; Devlet Bakalığının 18/8/1960 tarihli ve 67998/47 sayılı yazısı üzerine, mezkur kanununun 14 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 24/8/1960 tarihinde kararlaştırılmıştır.'

Ali Saim Ülgen'in arşivinden Cacabey onarımları ile ilgili iki belge karşımıza çıkmaktadır. İlki²⁴ tarihsiz olmakla beraber tahminen 1960 yılı iş kaleminde olduğunu düşündüğümüz 225 yapı için hazırlanmış 'Muhtelif camilerle ilgili restorasyon işlerini gösteren tablo' dur. Cacabey Camii olarak anılan yapıda yapılacak işler kısmında 'teritli şap yeniden yapılıp üzerine taş kaplanacak; ayrılan tahsisat: 30.000' yazmaktadır. Diğer belge ise; Anadolu Abidelerinin Onarımları Hakkında (25.03. 1961)²⁵ başlıklı rapordur. Raporda Kırşehir Cacabey Cami onarımı ile ilgili olarak;

- 1- Kesme taş harpuştalarının eğriliklerinin çaplanması
- 2- Dış bahçedeki künbet temeli üstünde harpuştta olmayıp düz döşeme şeklinde sokulması
- 3- Bahçeye iniş merdivenin sağ tarafındaki basamak ve sahanlığa 40 cm. bindirilen moloz duvarın kaldırılarak iniş korkuluğun duvarın hizasına getirilmesi
- 4- Kesme taş kaplama yüzlerindeki bozuk derzler ile kaplamaya yapışmış harç bakiyelerinin temizlenmesi' işleri sıralanmıştır.

1960 onarımı olarak bahsedeceğimiz koruma çalışmasında yapı kapsamlı bir restorasyon geçirmiştir. Restorasyon öncesi ve sonrası çekilen fotoğraflarından ilk olarak çevresindeki dolgunun yükselmesinden ötürü gömülü hale gelen yapının etrafı açılmış; taç kapının toprak altındaki kısmı gün yüzüne çıkarılmıştır. Medresenin onarım öncesi fotoğraflarında cephe duvarlarının doğu ve güney duvarlarının moloz taş duvar tekniğinde örüldüğü görülmektedir. Ayrıca batı duvarının düzgün kesme taş olduğu son 3-5 sırasının moloz duvarla devam ettirildiği bir görünüm söz konusudur. Onarım sonrasında moloz duvarların yerine düzgün kesme taş örgü yapılmıştır. Hatta bu örgü mevcut kesme taş duvar örgüsü ile denk gelen kısımlarda aynı satıhta bırakılmadan yüzey farkı oluşturulmuş; yapılan onarım ile orijinal duvar ayrıştırılmıştır. Dönemin onarım yaklaşım üslubu olarak bu detayın görüldüğü

²³ BCA Tarih :24/8/1960 Sayı :273 Dosya :4151 Fon Kodu :30..18.1.2 Yer No:156.14..10.

²⁴ SALT online arşiv - TASUDOC0057

²⁵ SALT online arşiv- TASUDOC0062 / Kırşehir Cacabey Cami, Hacıbektaş Mimari Manzumesi, Gülşehir Silahtar Mehmet Paşa Hamamı, Ürgüp Damsa Taşkın Paşa Camii, Niğde Alaaddin Camii, İncesu Kara Mustafa Paşa Kervansarayı, Karatay Kervansarayı, Köşk Medrese, Emir Ali Türbesi, Kayseri Döner Künbet, Kayseri Çifte Medrese, Kayseri Hacılıncı Cami ve Kayseri Honat Cami bu raporda geçen yapılarıdır.

ender ve en erken örneklerden biridir (Fot. 3). Sadece doğu duvarında bir kısımda moloz örgü bırakılmış olup burada çimento derzleme görülmektedir. Duvarların en üst kotunda bitirme elemanlar olarak dendanlar yapılmıştır. Onarım öncesi fotoğraflarında görülen medresenin kuzey (giriş) görünüşünde duvarın üst kotlarına yakın örgü içerisinde kalan şekilli taşlar örnek alınarak dendanların yapıldığı anlaşılmaktadır. Dendanların yerleştirildiği seviye medresenin cephelerinde farklı kotdadır. Ancak bu kot batı cephesinde tonoz örtünün altında kaldığından onarım öncesi toprak dam olan üst yapı örtü sisteminde değişikliğe gidilmiştir. Kubbenin oturduğu kalan duvarlar ve çatı üstünden yükselen tüm moloz duvarlar düzgün kesme taş örgüye dönüştürülmüş; sade profilli taşlarla duvar bitimleri yapılmıştır. Duvarların son durumundan çok farklı bir şekilde yükseldiği de görülmektedir. Kubbe damı kaplama olarak şap yapılarak bitirilmiştir. Kubbenin üzerindeki ek kaldırılmış yerine piramidal olarak kubbeye oturan camlı bir kapanış hazırlanmıştır (Fot. 4). Minare taş kaidesinde de taş çürütmeler yapılmış; kurşun kaplama külâh ile minarenin tepesi kapatılmıştır (Fot. 11). İç mekânda da taş çürütmeler yapılarak horasan harcı²⁶ kullanılarak yeni taş kaplamalar yapılmıştır.

Uzun yıllar bu onarım sonrasındaki görüntüsü ile Cacabey Medresesi'nin cami olarak kullanımı devam edecektir. Vakıflar ve Koruma Kurul arşivlerinde yer almayan ancak Halit Çal'ın derlediği listelerde 1979 yılında onarım görmüş yapılar arasında adı geçmektedir. Bununla ilgili herhangi bir bilgiye ne yazıkki ulaşamamıştır.

Cacabey Medresesi ve çevresini etkileyen bir diğer gelişme Kırşehir Belediyesi tarafından hazırlatılan 'Cacabey Medresesi ve II. Yeraltı Çarşısı çevre düzenleme projesi olmuştur. Söz konusu proje Kayseri KTVK Kurulu'nun 16.12.1994 gün ve 116 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Yine bu dönemdeki görsellerinden yapıda drenaj kaynaklı sorunlardan dolayı duvarlardaki nemin ne oranda olduğu görülmektedir. Uzun yıllar bir metreden fazla gömülü kalan yapıda onarım sonrası taş kaplamalar yenilense de yapıda kullanılan betonun da etkisiyle zeminden alınan nem yapıyı yıpratıcı bir unsur haline gelmiş olmalıdır. Özellikle doğu köşesinde yer alan köşe payandasında ayrıca güney cephe köşe pahu ve minare kaidesinde görülen ıslanmalar bozulmanın dikkat çekici olduğunu göstermektedir (Fot. 13, 14). İç mekân ve kubbe dış sıvasında bozulmalar görülmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden elde edilen 1996 yılı fotoğraflarında medresenin kubbe sıva renginin farklı olduğu görülmektedir. İç mekânda bugün mevcut olan vaaz kürsüsü, müezzin mahfilinin bu fotoğraflarda ahşaptan olduğu; girişte de ahşap bir doğrama ile kapatılarak rüzgârlık oluşturulduğu görülmektedir (Fot. 12). Ayrıca 1960 yılında 'hem cami dâhilinde manasını çok

²⁶ 2005 malzeme analiz raporunda iç mekanlardan alınan örneklerde horasan harcı kullanıldığı anlaşılmıştır. Nevşehir KVKBK Arşivi

kimsenin anlayamayacağı ve temizlenmesi mümkün olmayacağı hem de ibadet sahası intizam ve genişliğinden bir şey kaybetmeyeceği sebepleri ile üzerine kapak taşı koyularak kapatılan kuyu 96 fotoğraflarında da aynı şekilde durmaktadır. Tahminen uygulama öncesi çekilen bu fotoğraflardan sonra yapıda değişikliğe gidilmiştir. Yeni vaaz kürsüsü yapımı ve kapalı olan kuyusunun açılması gibi uygulamalar 1996 yılı Kasım ayında Kırşehir Belediye Başkanlığı tarafından yapılmıştır (Balibeyoğlu, 1998, s. 3). Vakıf ve koruma kurulu arşivlerinde bu işlemlerin yazılı belgesine rastlanılmamıştır.

1991 yılında kültür varlığı olarak tescili yapılan medresenin drenaj problemleri 2005’de onaylanan restorasyon projesinin²⁷ uygulamaya geçmesine kadar devam etmektedir. Onaylı projede kurul önerisi ile muayene kuyusu açılarak temel bilgisine göre detayı geliştirilecek drenaj yapılması ön görülmüştür. Tüm projelerinden onay alan yapının restorasyonu 2006 Bahar’da başlatılmış ve 8 ay sürmüştür. Bu restorasyon sonrasında 2010 yaz aylarında iç mekanda sıva tamirleri yapılmıştır.

Onaylı projede kubbeyi kapatan piramidal yüzeyli elemanların yerine küre parçası formunda yeni bir tasarım yapılmıştır. Ancak hava sirkülasyonu sağlanamadığından ısınan havanın yoğunlaşmaya sebep olduğu ve iç mekanda nem problemlerinin ortaya çıktığını belirlenmiştir (Kayseri VGM, 2011). Bu sorunlara yönelik medresenin bağlı olduğu Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nün dönem dönem yeni önerileri olmuştur. 2011 yılında havalandırma pencereleli bir sistemle, 2013 yılında da kubbe dahil tüm çatının kurşun kaplanması önerileri Koruma Kurulu tarafından uygun bulunmamıştır.

Yapının özgünlüğünü bozmayacak yeni öneriler getirilmemiş olacak ki yapıdaki nem sorunları devam etmiş hatta son yaşanan hadise ile gazetelerde haber olmuştur. 30.06.2015 Rotahaber’in internet haberlerinde²⁸ *‘çatısında bulunan çatlaktan sızan suların camiye zarar vermesini önlemek için’* yapılan önlemlere rağmen *‘dört yıl içinde kış şartlarından etkilenen tarihi yapı’*da kova koyarak akma toplandığı; sivalarının yere döküldüğü yazılmıştır.

Cacabey Medresesi ile ilgili çalışmalardan biri de yapının da dahil olduğu Anadolu Selçuklu Medreseleri’nin 2014 yılı itibari ile Dünya Mirası geçici listesinde yer almasıdır. Bu yapıların asıl listeye girmeleri için Bakanlık tarafından çalışmalar sürdürülmektedir.

5. Cacabey Medresesi Onarımlarının Değerlendirilmesi

Cacabey Medresesi’nin rasat amaçlı kullanıma ilgili kullanıldığı iddiasının sadece rivayetlerden ve yapının mimari özelliklerine dayandırılarak yapıldığı görülmektedir. Medresenin kubbesinin açık olması, kuyusu bulunması ve kule

²⁷ Bu proje Somdaş Mimarlık Bürosu tarafından hazırlanmıştır.

²⁸<http://www.rotahaber.com/kultur-sanat/tarihi-cacabey-camii-nde-pes-dedirten-goruntu-h538670.html>

olarak betimlenen minaresi bu iddianın kanıtları olarak gösterilmektedir. Ankara Salnamesi'nde de yapının bu mimari öğelerinden ötürü bu kanya varılmıştır. Ancak bu öğeler aslında Selçuklu mimarisinde ve benzeri şekilde yapılmış birçok orta çağ anıtında bulunmaktadır. Anadolu'da Cacabey Medresesi'nin çağdaşı başka yapılarda da kubbenin açık bırakıldığı görülmektedir. 13.yy ilk yarısına tarihlenen Konya Ali Gav Medresesi, Tokat Yağbasan Medresesi (1248), Konya Karatay Medresesi (1251), İnce Minareli Medrese (1279) kubbeleri açık olan örneklerdir. Rasat için kullanıldığı söylenen Kütahya Vacidiye Medresesi (1331) de bir başka tartışmalı örnektir. Dolayısıyla, rasat amaçlı kullanım konusu bir özgünlük değeri olarak dikkate alınmaz.

Cacabey Medresesi'nin minaresi ile ilgili olarak hem konumu hem de yapım tekniği dikkate alınarak analogi yapılmıştır. Minareleri çifte olanlar dışında tek minareye sahip olan medreselerde minarenin konumu çeşitlilik göstermektedir (Fot. 16). Ancak Cacabey Medresesi dışında minarenin arkada yer aldığı başka bir örnek yoktur. Bu farklılığa rağmen yapım tekniği bağlamında minare, çağdaşları ile benzer örgüde olduğu görülmektedir²⁹. Büyük olasılıkla medrese ile eş zamanlı yapılmış olması gereken minare, vakfiyesinde geçen ve Mordtmann'ın 1858'de gördüğü mescide ait olabilir. Ancak günümüze ulaşamayan mescidin minaresinin, Cacabey Medresesi işlevini kaybedip cami olarak kullanılmaya başlandıktan sonra yapının bir parçası olarak kullanıldığını elimizdeki verilere dayanarak söyleyebiliriz. Medrese çevresinde yapılacak kazı çalışmaları ile, şayet daha önce yapılan düzenlemeler sırasında kaybedilmediyse, mescidin varlığı da kesinleşecektir. Tüm bu varsayımlardan sonra yapıyla ilgili en net söylemimiz yapının medrese olarak yapıldığı ve 19.yy a kadar medrese olarak kullanıldığı; Osmanlı egemenliği altında geçirdiği son onarımla işlevinin değiştiği ve camiye çevrildiğidir.

Yapının 19. yüzyıl ortasında depo olarak kullanımı ve 1871 yılında ha-rap olduğu kaynaklarda tanımlanmakla birlikte ancak 20. yüzyıl başında tamirinin yapılabilmesi mümkün olmuştur. Bu durum, Osmanlı'nın son döneminde yaşanan ekonomik sıkıntıların Evkaf Nezaretine de yansdığı bir örneği olarak görülebilir. Ayrıca, aynı dönemlerde eğitim siteminde reform içerisinde olan Osmanlı yönetiminde yeni binaların yapılmasıyla medreselerin gözden düşmesi sözkonusudur. Bu sebepten midir bilinmez ancak Cacabey Medresesi'nin cami olarak işlevlendirilmesinin yapının iyi durumda korunarak günümüze ulaşma-sında katkısı vardır. Bu kapsamda Osmanlı yönetiminin son yıllarında onarım görebilmiş olması da yapının özgün değerlerinin sürdürülebil-mesi yönünde katkı sağlamıştır.

²⁹ Bu konu ile ilgili Ömür Bakırcı'nın 'Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı' adlı yayınından yararlanılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında koruma çalışmalarının nasıl yürütüldüğü ve ne kapsamda ele alındığını yazışmalar tanımlamaktadır. Yapının geçen zaman ve depremden ötürü onarılması muhtemelen ekonomik sıkıntı-lardan ötürü gecikmiştir. Oluşturulan koruma ekibinin Anadolu'nun dört bir yanındaki onarımlara yetişememesi de tabiidir. Bu dönemde gerçekleşen rasat kuyusu araştırma kazısı bir onarım çalışması olma-makla beraber; yapıya dikkat çekmek adına önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

1960-62 de Ali Saim Ülgen'i anacağımız kapsamlı restorasyon hem yapı hem de ülkemiz koruma tarihini okumayabilme adına önemlidir. Bu restorasyon için çizilen bir proje olduğu bilinmemektedir. Tahminen Ali Saim Ülgen'in 1940'larda yaptığı çizimlerin kullanıldığı düşünülmektedir. Bu çizimler; o dönemde yapıda olan eklerin dikkate alınmadan yapının mevcut durumunu anlatmaktadır. Hem salnamede yer alan 1907 fotoğrafında hem de 1940'lı fotoğraflarında kubbenin üstündeki çatı konstrüksiyonu olmasına rağmen çizimlere aktarılmamıştır. Ayrıca 1940 da mevcut olmayan minarenin peteği, bu çizimlerde yer almaktadır. Bunların yanı sıra yapının gömülü çizilmesi ve kubbesindeki hasarları resmetmesinden çizimlerin mevcut durumu gösteren rölöve niteliği de söz konusudur. Bugünkü anlamıyla rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerinin hazırlanmadığı bu tarihlerdeki çalışmalarda yapılar 'idealize' edilerek çizime aktarılmaktadır. Cacabey Medresesi'nin çizimleri de buna örnektir.

1960 restorasyonda yapılan müdahaleleri günümüz koşullarında değerlendirmek yanlış olacaktır. Bu tarihte Venedik Tüzüğü(1964) henüz ya-zılmamış olmakla birlikte, 1931 tarihli anıtların onarımı konusundaki il-kelerin kabul edildiği Atina Tüzüğü ve onun maddelerinden yedi ana ilkeyi içeren Carta del Restauero karşımıza çıkmaktadır. Tüzükte 'resto-rasyon teorisi prensipleri' belirlenmiş ve bu prensipler ülkemizde de yankı bulmuştur. Medreseye yapılan bütünlemelerde özgün duvar ile onarımda yapılanlar arasında yüzey farkı oluşturulması, müdahalenin yapıldığı yerlerin belirtilmesi gibi dönemi için çağdaş olarak nitelendi-rebileceğimiz bu uygulamalardaki koruma anlayışı, Carta del Restou-ro'da yer verilen prensiplere dayanmaktadır:

*'Eğer bir abideyi ayakta tutabilmek için tam veya kısmi bir tamamlamağa gitmek ve ya herhangi bir pratik kullanım sebebi ile ilaveler yapmak gerekirse bunları, konstrüktif şemaların ifadesi olan çıplak ve sade bir karakterde ve kabil olduğu kadar az olmalıdır. Ve benzer stilde ilave ancak yapının genel hatlarında, dekorasyon asla mevzubahis olmadığı zaman kabul edilebilir. Bu ilaveler gayet kesin ve aşikar olmalı veya değişik malzeme kullanılarak veya kendilerini çeviren ve tamamen süssüz bir çerçeve korniş kullnılarak veyahutta damga kullanılarak belirtilmelidir. Bir restorasyon asla etüid edenleri şaşırtacak veya tarihi bir vesikayı tahrif edecek şekilde olmamalıdır'*³⁰(Kuban, 1962, s.151).

³⁰ Restorasyon teorisi prensiplerinin 7. ve 8. Maddelerine yer verilmiştir.

Medresenin üst örtüsünde beton malzeme kullanılması tercihinin altında da yine dönemin koruma anlayışı yatmaktadır. Bu anlayışı, Albert Gabriel 1938 yılında hazırladığı makalesinde şöyle aktarmaktadır:

‘Bugünkü inşaatımızda rolü o kadar mühim olan çimentonun Ortaçağa aid bütün eserlerin tamirinde asla ve katiyen kullanılmaması lazımdır. Hiç değilse gözle görülen kısımlarında kullanılmaması icab eder. Zira inhidama mail bir kubbenin tamirinde, bir destek tesisinde betonarmeden istifade tamamile doğrudur. Fakat bu takdirde de bu suretle vücade getirilen unsur, yaşını ve rolünü açıkça göstermek üzere tamamıyla meydanda tutulmalıdır’.

Bu anlayışın geride kaldığı 21.yy da artık yapıların özgün yapım tekniğinin de korunması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Tekniğin korunması da o yapım tekniğinin kullanılması ile gerçekleşecektir. Ancak bu kuramsal yaklaşım her zaman uygulamaya yansımamaktadır. Özellikle sağlamlaştırma amaçlı yapılan uygulamalarda yapının ayakta kalması gerekliliği ile daha ağır müdahaleler yapılmaktadır. Yine su problemlerinin çözümlerinde yapının özgün detaylarından kolay vazgeçilmektedir. Birçok Selçuklu medresesinin üst yapı örtüsü metal kaplama kırma çatılı üst örtü şekline dönüşmektedir. Bu durum düşünüldüğünde bir orta çağ yapısı olarak Cacabey Medresesi'nin şanslı olduğunu hatırlatmak gerekir.

Yapının yeni restorasyon geçirmiş olmasına rağmen halen su yalıtım problemlerinin yaşanmasını sadece mimari detayda aramamak gerekmektedir. Bu sıkıntıları uzun yıllardır yaşayan bir yapının proje ve uygulama aşamalarının daha denetimli ve nitelikli olması beklenmektedir. İşin mali boyutu da düşünüldüğünde ‘korumak’ için eylemler sonuçsuz kalabilir veyahut daha kötü sonuçlar doğurabilmektedir.

6. Sonuç

Dünya Miras Listesi geçici listesinde yer alan ve Anadolu orta çağ anıtlarının karakteristik örneklerinden biri olan Caca-bey Medresesi'nin son yüzyıl içindeki koruma çalışmalarında yapının kendine özgü özelliklerinden daha çok onarım gördüğü dönemde etkili olan koruma bakışının belirleyici unsur olduğu görülmüştür. Ülkemizde dönem restorasyonları o kadar karakteristik bir hale gelmiştir ki yapıya bakılarak ne zaman restorasyon yapıldığı tahmin edilebilir. Dönemsel olarak değişen koruma anlayışında koruma bilinci, ekonomik ve sosyal nedenler etkili olmaktadır. Ancak sadece bu nedenlerin azlığı değil fazla olmasının da zararları görülmektedir. Özellikle 21.yy da ferahlayan ekonomik kaynakların farklı handikapları olmaktadır. Bu nedenle sosyal ve ekonomik düzeyin sadece korumanın yapılabilmesi için bir koşul olduğu; öncelik olmaması gerektiğini unutmamak gerekir.

Tüm bu genel problemlerin yanında orta çağ yapılarının da kendine özgü problemleri de söz konusudur. Neredeyse arkeolojik miras olabilecek süreci geçirmiş bu yapılarda zamanın getirdiği eskime ve bozulma oranları, aynı

koşullar altındaki diğer dönem yapılarına kıyasla daha fazla olmaktadır. Nitekim bu durum, kayıp olarak da sonuçlanabilmektedir. Madran ve Bayburtoğlu 1976 tarihli yayınlarında³¹ Selçuklu dönemi mimari eserleri hakkında "varlığı saptanan yapılardan %55'inin günümüze kalabilmiş olduğunu ve bunların da bir bölümünün yıkıntı, bir bölümünün yapılan türlü onarım ve eklemelerle özelliklerini yitirmiş bulunduğu" bilgisini vermektedirler. 21. yy başlarına gelirken bu istatistiğin değişkenliği yadsınamaz bir gerçektir. Bundan ötürü kalan orta çağ mirasını özgün bileşenleri ile korumamız gerekmektedir. Koruma amaçlı yapılan uygulamalar, özgün niteliklerinin kaybedildiği bir zarara dönüşmemelidir. Geliştiren yeni detayların özgün yapıya uygunluğu sorgulanmalıdır. Yapının özgün yapım teknik detayları ile günümüze ulaştığı unutulmamalı yeni çözümler bu detaylar üzerinden oluşturulmalıdır. Bu sayede özgün yapım tekniği, hem mevcut yapıda korunarak hem de yeni çözümlerde tekrarlanıp geliştirerek yaşatılacak ve koruma adına katkı sağlanmış olunacaktır.

Dünya Miras Listesine girmesi hedeflenen Cacabey Medresesi'nin bundan önceki geçirdiği onarımları tarihsel bir katman olarak kabul edilerek bundan sonraki onarım çalışmalarında özgün mimari ve teknik özellikleri ile birlikte korunması hedeflenmelidir. Medrese, özellikle 1960 onarımında yapılan müdahaleyi belirtme tekniğinin uygulandığı erken ve ender örneklerinden biri olması sebebiyle ülkemiz koruma tarihi açısından da ayrı bir önemi vardır. Sadece ulusal değil uluslararası düzeyde koruma altına alınabilmesi için özgünlük değerlerinin korunması şarttır. Özellikle yaşanan problemlere karşı önerilecek çözümlerin yapının bütünlüğünü bozmayacak şekilde geliştirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca astronomi ile ilişkilendirilen medresenin bu bilinmezliği, rivayetlerden öte kesin belgelerle aydınlatılması gerekmektedir. Varsayımlarla rasad olarak kullanıldığı iddia edilen Vacidiye Medresesi'nin de Cacabey Medresesi gibi kaynak araştırmaları yapılarak söylemleri netleştirilmelidir. Anadolu'nun orta çağdaki zengin bilim ve fikir dünyasının mimari bir kanıtı olabilmesi için bu konu ile ilgili araştırmaların yapılması elzemdir.

7. Kaynaklar

Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 2013

AĞIR, A., 1992, "Anadolu Selçuklu Kapalı Medreseleri ve Kubbe- Havuz İlişkisi", İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Tarihi Yüksek Lisans Programı , yüksek lisans tezi, İstanbul.

³¹ Madran, E. – Zafer Bayburtoğlu, 1976, 'Anadolu'da 1308 m. yılına kadar gerçekleştirilmiş türk - islam yapıları üzerine sayısal sınımlar', 8. Türk Tarih Kongresi, 11 - 15 Ekim 1976 Kongreye Sunulan Bildiriler, 2. Cilt, Ankara.

- BALİBEYOĞLU, L., 1998, "13.Yüzyılda Kırşehir Nureddin Cacabey ve Ahmet Gülşehri", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı 6.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA);
BCA, 490.01. 2011.1.1.
BCA, 30..1.0.0 117.737..2
BCA, 30..18.1.2 156.14..10
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
BOA, BEO 1379 103409
BOA, C..MF.. 37 1833
BOA, İE.TCT. 23 2433 ŞD. 149 44
- BAYBURTLUOĞLU, Z., 1995, "Caca Oğlu Nureddin'in Vakfiyesi'nde Adı Geçen Yapılar", Vakıflar Dergisi, 25 , s. 5-8.
- DURUKAN, A., 1991, "Ortaçağ Türk Mimarisinde Restorasyon Çalışmaları", IX. Vakıf Haftası Kitabı, Ankara, s.197-212.
- DURUKAN, A., 1997, "Anadolu Selçuklu Sanatı Açısından Vakfiyelerin Önemi" Vakıflar Dergisi, 26 25-44.
- ELDEM, H. E., 1933, "Tarihi Abide ve Eserlerimizi Korumaya Mecburuz" Devlet Matbaası, İstanbul.
- HİNZ, W., 1949, "Ortaçağ Yakın Şarkına Ait Vergi Kitabeleri" Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, XII/52 , s. 778-780.
- GABRIEL, A., 1938, "Tarihi Türk Abidelerininin Tamiri ve İhyası" Cumhuriyet Basımevi. Sayı 4, 7-15, İstanbul.
- ICOMOS Türkiye Mimari Miras Koruma Bildirgesi, 2013.
- KOÇAK, A., 2013, "Salnamelere Göre Ankara Vilayeti (1871-1907)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KUBAN, D., (1962), "Restorasyon Kriterleri ve Carta "Del Restauro", Vakıflar Dergisi, 5, s. 149-151.
- KUBAN, D., (2008), "Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı", YKY, İstanbul.
- KUNTER, H. B., "Kitabelerimiz", Vakıflar Dergisi, 2, s. 432-434.
- KURTOĞLU, M., 2010, "Kırşehir'de Vakıflar ve Vakfiyeleri", Vakıflar Dergisi, 34 s.197-200.

MORDTMANN, A.D. 1925, “Anatolien, Skizzen Und Reisebriefe Aus Kleinasien (1850-1859)”, Hannover.

Nara Özgünlük Belgesi, 1994.

Nevşehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi, 2015

RUBEN, W., 1947, “Kırşehir’in Dikkatimizi Çeken Sanat Abideleri”, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, cilt XI, sayı 44, s. 603-613, Ankara.

SALT Online arşiv, 2015

TASUDOC0055

TASUDOC0057

TASUDOC0062

Salname-i Vilayet-i Ankara, 1907.

SAYILI, A., Ruben WALTER, 1947, “Türk Tarih Kurumu Adına Kırşehir’de Cacabey Medresesi’nde Yapılan Araştırmalar”, Belleten, Ankara, Sayı 44, s.673- 681.

SAYILI, A. 1960, “The Observatory in Islam”, Ankara.

SÖZEN, M. 1972, “Anadolu Medreseleri” İstanbul.

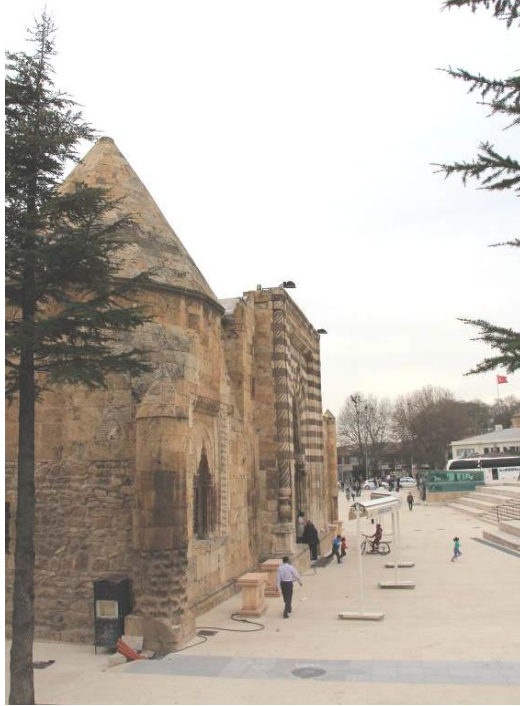
TARIM, C.H., 1938, “Kırşehir Tarihi Üzerinde Araştırmalar”Kırşehir.

TEMİR, A., 1959, “Kırşehir Emiri Caca oğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi”, TTK yayınları VII. Dizi, sayı 34a, TTK Basımevi, Ankara.

ÜLGEN, A.S., 1942, “Kırşehir’de Türk Eserleri”, Vakıflar Dergisi, 2, s. 253-261.

Fot. 1. Medrese taş kapısı ve giriş kapısı kemiği üzerindeki kitabe (Ocak, 2015)

Fot. 2. Medrese Doğu köşesinden bakış (Ocak, 2015)

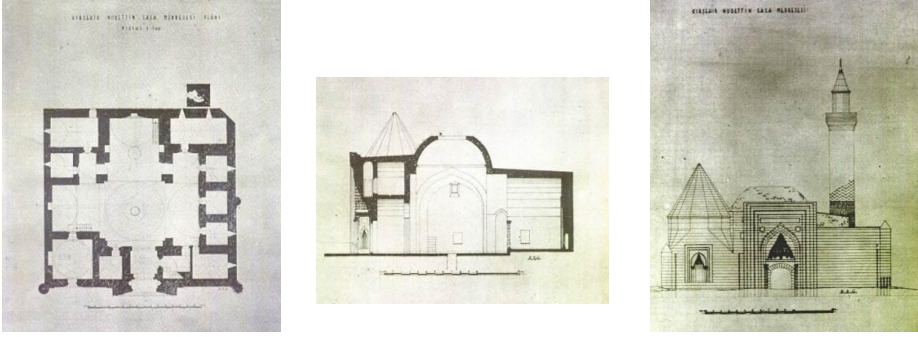
Fot. 3. Medrese Güney(arka) cephesinde yer alan minarenin taş kaidesi ve Batı Cephesinde yapılan onarımlar ve izleri; 1960 restorasyonu sonrası kullanılan yeni taş ile yapının özgün taşları arasındaki renk ve yüzeyel fark (Ocak, 2015)

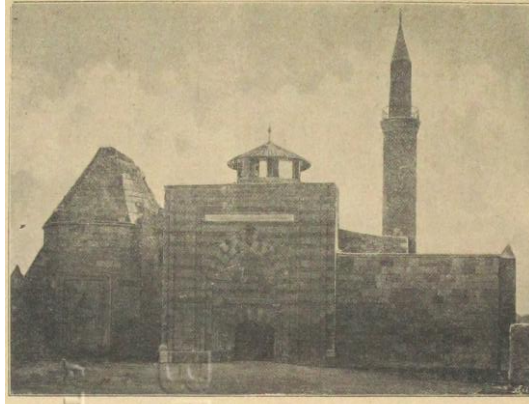
Fot. 4. Kubbenin 1960 onarımında piramidal (VGM Arşivi, 2011) ve 2008 onarımı sonrasında ise küre parçası şeklinde olan metal konstrüksiyonlu cam yüzeylerle kapatılmıştır.

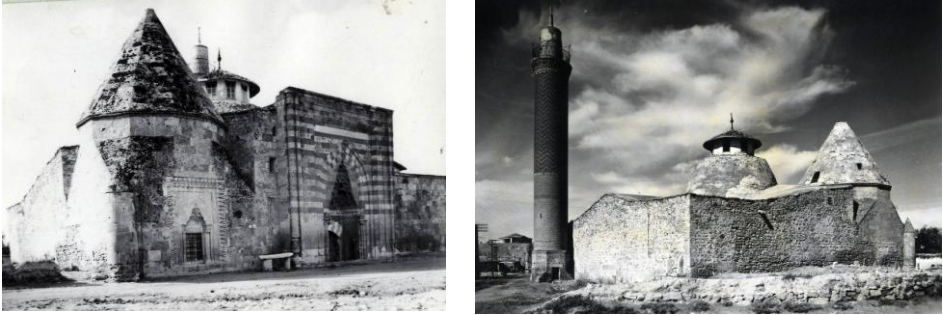
Fot. 5. Meydan üst kotundan medreseye bakış; düşük kotta kalan medresenin görüntüsü olumsuz yönde değişmiştir (Ocak, 2015).

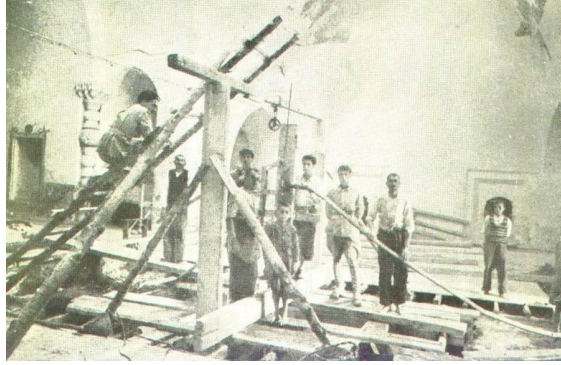
Fot. 6. Ali Saim Ülgen'in 1942 yılında Vakıflar Dergisinde yayımlanan Cacabey Medresesi'nin çizimleri (Ülgen, 1942, s.261-264)

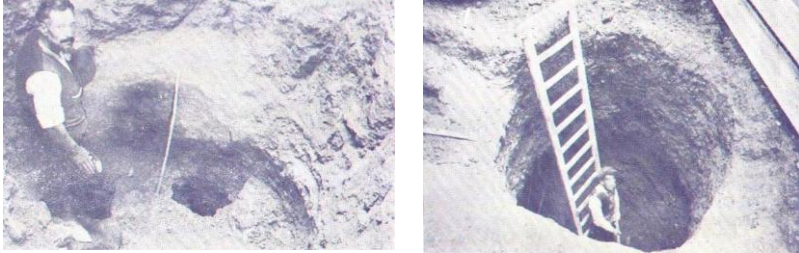
Fot. 7. Ankara salnamesinde yer alan Kırşehir Cacabey Medresesi'nin fotoğrafı (Salname-i Vilayet-i Ankara, 1907, s. 256)

Fot. 8. Ali Saim Ülgen'in 1942 yılında Vakıflar Dergisinde yayımlanan Cacabey Medresesi'nin fotoğraflarında yapının zeminin yükseldiği görülmektedir. Güney batı yönünde duvar kalıntısı resimlerden seçilmektedir. Deprem sonrası fotoğrafı olan yapının minaresinin petek kısmı yoktur. (Ülgen, 1942, s.265)

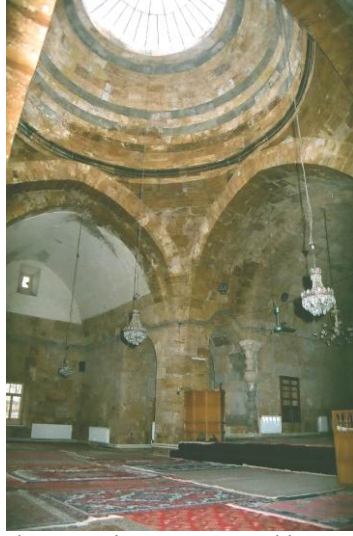
Fot. 9. 1947 yılında yapılan rasat kuyusu araştırma kazısına ait bir fotoğraf (Sayılı ve Ruben, 1947, sy:692).

Fot. 10. 1947 kuyu araştırma kazısında kuyunun gitgide derinleştiği görülmektedir (Sayılı ve Ruben, 1947, sy:690)

Şekil 11. Cacabey Medresesi'nin 1940'lı yıllarda gerçekleştirilen damının temizlenmeden önceki (Sol üst) ve sonrasındaki (sağ üst) fotoğrafları Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde yer almaktadır. 1960'larda süren restorasyonlar sonrası çekilen fotoğrafından (alt), medresenin beden duvarlarında büyük oranda değişim yapıldığı ve üst örtü sisteminin değiştirildiği görülmektedir.

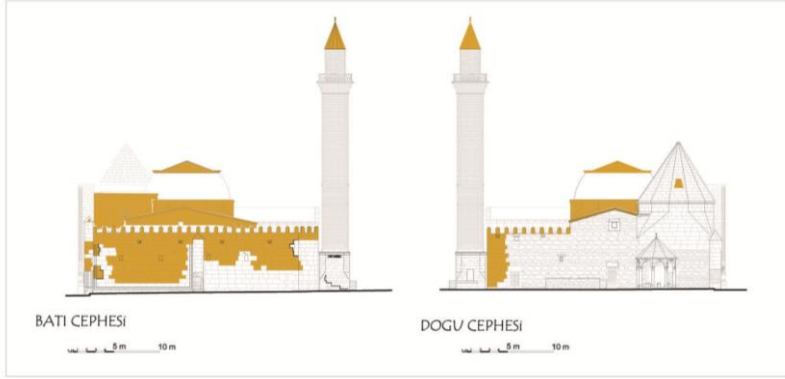
Fot. 11. Vakıflar Arşivi'nde bulunan Medresenin 1996 tarihli iç mekan fotoğrafında günümüzde mevcut olan vaaz kürsüsü yerine ahşap bir kürsü yer almaktadır. Ayrıca medresenin kuyusunun bu yıllarda kapalı olduğu görülmektedir.

Fot. 12. Vakıflar Arşivi'nde bulunan Medresenin 1996 tarihli fotoğraflarda medresenin ciddi su yalıtım problemleri yaşadığı görülmektedir.

Fot. 13. Vakıflar Arşivi'nde bulunan Medresenin 1996 tarihli fotoğrafları; Güney cephesi ve Doğu köşe payandasında yükselmiş nem problemleri söz konusudur.

Fot. 14. 1960 onarımı sonrası yapıda görülen değişimler (Vakıflar Arşivinde yer alan rölöve çizimleri kullanılarak yapılmıştır)

Orta Çağ Medreselerinde Minarenin Konumu		
Çifte Minareli Ön cephe	Tek Minareli Ön sağ	Tek Minareli Arka sağ/sol
<ul style="list-style-type: none"> • Sivas Çifte Minareli Medrese (1271) • Sivas Gök Medrese(1271) • Erzurum Çifte Minareli Medrese (1308) 	<ul style="list-style-type: none"> • Konya İnce Minareli Medrese(1279) • Yakutiye Medresesi(1310) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırşehir Cacabey Medresesi(1272)

Fot. 15. Minarenin konumlarına göre sınıflandırılmış medreseler